

értékétől meghatározott saját normarendszerébe belesimulnia. Ha a gyermek nevelésünk következtében harmonikusan belesimul a szülők által képviselt szocializált magatartásba, amellyel családi közösségének építő, (azaz nemcsak szolgáltatásokat igénylő) tagjává válik, akkor megadtuk a gyermeknek az alapot ahhoz, hogy a serdülő kortól kezdve nevelése átmenjen önnevelésbe, s lelkiismeretére figyelve egyre szociálisabb, azaz embertársait családon belül és kívül szolgálni akaró emberré kívánja nevelni önmagát.

`Nem következik be ez a belesimulás, ha nem képviselünk normát. Nem következik be, ha csak mondjuk a normát; nem következik be, ha csak mondjuk és mutatjuk azt, de nem zárkóztatjuk fel őt a normák teljesítéséhez. Nem következik be, ha felzárkóztatásunk módját személyiségét összetörő rákényszerítésnek éli meg. Ez utóbbi esetben serdülő korban egyszerre lázadhat a szülők és a szülők normarendszere ellen, sőt a normarendszer mögötti érték és Isten ellen is. Csak akkor következhetik be a belesimulás, ha oly módon képviseljük, azaz mondjuk és mutatjuk az értéket és normákat, és oly módon alkalmazzuk a norma-nem-teljesítés esetén a büntetéseket, hogy a gyermeknek megmarad a bizalma az őt nevelő szülőben.

A szigorúság `mekkora foka_ hozza létre ezt az eredményt? A szigorúságnak mekkora foka hangolja már a gyermeket norma és érték, szülő és Isten ellen? Ez a pedagógia és a pszichológia újabb nagy-nagy kérdése. A század első felében inkább per excessum vétkezhetett a nevelés - a túlságos szigorral. A század jelen második felében inkább per defectum - azaz a kevés szigorral.

Ennek a szigorznak optimális foka családonként és azon belül gyermekeként más és más lehet... a szülők személyi sajátosságának, a gyermekek személyi sajátosságának függvényében. El kell találnunk az összes felsorolt nevelési mozzanatokban az optimumot, hogy gyermekeink megszeressék azt, amire nevelni akarjuk őket, s folytatóink legyenek abban a munkában, amit mi Isten Országáé építésének hiszünk - családjainkban és kisközösségeinkben s ezek kisugárzása révén a társadalomban. A Bokor által megcélzott kontrasztársadalom történelmi méretű kibontakozása bizony nem kis mértékben fordul azon, hogy neveletlenek maradnak-e gyermekeink.

5. Pillantás a jövőbe

Ha egy házaspárnak csak négy gyermeke van, de azok folytatják, amit elkezdünk... ha az utánuk következő nemzedékből családon kívülről csak két házaspárt tud megnyerni, akkor az első nemzedék 2 fője helyett a következő nemzedékben már 8 fő folytatja munkánkat. Ez nem 1,7-es, hanem 4,0-es szaporodási indexet jelent. Ha a századfordulón mondjuk 2000-en

vagyunk s egy nemzedéket 33 évnél veszünk, akkor 2100-ra negyedmilliónyian, 2200-ra 16 milliónyian, 2300-ra 1000 milliónyian leszünk s a rákövetkező 24. század megérheti, hogy Jézus (az ég felhőin?) visszatér s elvezeti az új föld és új égbe az emberiséget, amely rendeltetését betöltötte... bizony nem utolsó sorban harmonikus családi életünk és jólnevelt gyermekeink következtében.

1987.dec.13.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

THEOLOGIA FAMILIARIS

(1.)

(KERESZTÉNY CSALÁD, MINT A TEOLÓGIA MŰVELÉS ALANYA)

A gondolat eredete

Talán a modernizmus vetette fel először, hogy a keresztény gondolkodásnak el kell szakadnia kissé a keresztény egyházak történelmi fenéksúlyától. Bár nem egyházi, de mindenképpen (zsidó) vallási alaplól dolgozta ki Marx a maga teóriáját a gazdasági-társadalmi viszonyok hermeneutikai jelentőségéről. Az Istenről való szisztematikus eszmélődés (teológia) művelőinek gazdasági-társadalmi viszonyai hatnak gondolkodásuk szerkezetére és tartalmára egyaránt. A kinyilatkoztatás XX. századi értelmezései között egyre elterjedtebb gondolat az, hogy bizonyos értelemben a kinyilatkoztatás kifejtése, az elsődleges hitforrások értelmezése: hitforrás értékűnek tekintendő. Nem is lehetséges a mai - dinamikában, folyamatban gondolkodó - világnak még mindig a korábbi, statikus kategóriákkal fogalmazni. Isten népét, Isten népe egészét a kinyilatkoztatás felfogásában és kifejtésében növekvő mértékben ismeri el az egyház intézményes oldala is (ha a Vatikán nem is, de a harmadik világ püspöki karai igen). Haladóbb teológusok pedig egyenesen Isten népének tanítói tekintélyét hangsúlyozzák. Isten népe pedig legnagyobb többségében nem nő vagy férfi, nem klerika vagy klerikus, hanem elsősorban egyedülálló vagy családok. Mindezekből az következik, hogy a teológia művelésében, a teológia művelésének kritikájában elengedhetetlen felvetni a kérdést: vajon nem a keresztény (vagy egyszerűen az Istenben hívő) családok jogosultak-e elsősorban a kinyilatkoztatás kritikájára - Isten verbális bemutatására.

Ám Jézus, aki a kinyilatkoztatás csúcsa és mércéje, nem az általános emberi helyzetben élt, nem volt családos(?). A feminista teológiák ebből a szempontból kritika alá vonják Jézus teológiáját. Ha elismerjük, márpedig el kell ismernünk, hogy Jézust meghatározta zsidó volta, akkor ugyanilyen súllyal figyelembe kell vennünk, hogy egyedülálló volta is meghatározta.

Ebben a kérdésben többféle álláspontot is felvethetünk. Ha Jézus nem volt nős, akkor megfelelő kritika alá vonható az, amit nem-nősként Istenről mondott. Ez a kritika elvégezhető, hiszen pl. a 'korai vég várásával' kapcsolatos felfogását is kritika illeti. A nehezebb kérdés az, hogy megőrizheti-e a nem-családos Jézus a kinyilatkoztatás szempontjából betöltött (központi) szerepét abban az esetben, ha a theologia familiaris alap gondolata érvényes - és fordítva. A másik álláspont az, hogy Jézus nős volt. Ebben az esetben az evangéliumok az említett kritika nélkül is alkalmas alapját képezik a theologia familiarisnak.

Természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy az evangéliumok Jézusa és a történeti Jézus között ott állnak a leíró és szerkesztő közvetítők, akiknek életállapota szintén hermeneutikai jelentőségű. Az egzegézis területére tartozik annak a vizsgálatnak elvégzése, vajon van-e felismerhető jegye annak, hogy az újszövetségi iratok szerzői közül ki a családos és ki a magányos. Ezt a kritikát sok szempontból elvégezték már Pál teológiáját - bizonyos házasságra vonatkozó tételeit - illetően. A theologia familiaris szempontjából azonban arra van szükség, hogy a gondolkodás alapvető kategóriáiban és módszerében fedezzük fel a különbséget a családos és a nem-családos teológusok között. Ezt a hermeneutikai szintet követheti majd az egyes témákról alkotott vélekedés tartalmi tisztázása. Példával szólva: Pál megváltásának, kegyelemtanának, egész krisztológiájának familiaris kritikáját csak követheti majd az a kritika, amellyel a szűkebb értelemben vett családi témákban (házasság, nemi élet, gyermeknevelés) mondott kijelentéseit elemezzük.

Egy további szempont a theologia familiaris elindításakor a feminista teológia reflexiója. Ez az irányzat kiemeli, hogy a teológia művelésének és az egyház irányításának alanyai 1500 éve csak férfiak. Ez nemcsak az egyes kijelentésekben, hanem az egész teológiai és egyházi élet alapjaiban androcentrikus egyenlőtlenséget teremt. A teológiák nem azt követelik, hogy ők is részesülhessenek ezekből a - férfiak által teremtett és ma csak férfiak által művelt - szerepekből, hanem egyenrangon női szerepeket, női szereposztást követelnek. Azt remélik, hogy így majd a teológiában és az egyházi életben egyaránt csökkenni fog az alárendeltség, az elnyomás, a diszkrimináció, a szexizmus Istentől idegen hangulata, ténye. Azt azonban nem veszik figyelembe, hogy a férfiak/nők ellentéte vagy egyenlősége még mindig nem tükrözi Isten népe többségének alaphelyzetét: a családi helyzetet. A "férfinak ÉS nőnek teremtette" mellé oda kell tenni az "így lesznek EGY TEST, EGY LÉLEK" vonatkozást. Az ember alapállapota nem a férfi/nő individualitása, hanem a férfi/nő egymásra, egységre irányulása. Keményebben szólva: nem megyünk sokat előre, ha a cölebsz férfi-teológia mellett cölebsz női-teológiával is rendelkezünk majd. A nagy előrelépést a

teológia és az egyház megújulásában az hozza majd, ha Isten népének családjai, mint családok reflektálnak, s művelnek teológiát.

A feminista teológia mellett a felszabadítási teológiák reflexiója is alátámasztja a theologia familiaris gondolatát. Egyáltalán nem meglepő, hogy a felszabadítási teológiák sokfélesége sem veti fel a laikusok teológiáján belül a familiaris szempontot. Abban a kulturális közegben, ahol ezek a teológiák honosak, az Istenről való beszéd feltétlenül a kiválasztottak sajátos privilégiuma. Ebben a keresztény vallások teljesen egyek a helyi ősi vallásokkal. Ám abban, hogy a teológia művelésében a bázisközösségek (a nép) alannyá válnak, ha reflektálatlanul is, de jelen van in praxi a theologia familiaris. Azzal ugyanis, hogy a civil-családos állapotban élőket tanító egyházként szemléljük, kimondatlanul elfogadjuk családos életállapotuk hermeneutikai jelentőségét. Minthogy azonban Latinamerikában elsődlegesen nem a családok szétziláltsága az az "egyiptomi helyzet", melyben Istennek szabadítást kell cselekednie, hanem az osztársadalmi elnyomottság, ezért a felszabadítási teológiák sem a klerikus-cölebsz és laikus-családos vonatkozással foglalkoznak, hanem a szegények melletti vagy uralkodók melletti opció hermeneutikai jelentőségével. Az a gesztus azonban, mellyel az eddig gyakorlatilag és elméletileg is elkülönült klerikus teológia-művelők tanulni ülnek az eddig elnémtan teológiát hallgató nép lábaihoz, jelzi azt az irányt, amelyben a theologia familiaris is mozogni kíván.

A kisközösségekkel kapcsolatban meg kell említeni azt a jelentős különbséget, ami az európai és a latinamerikai kisközösségek között van. Európában ugyanis a legjelentősebb ilyen bázismozgalmak civil, családos tagjaikkal a klerikus-magányos teológiát tanítatják meg, sőt a klerikusok által, főképpen a szerzetesek által átítatott lelkiéletre nevelik őket. Ez a teológiai és életszentségbeli törekvés szinte alig van tekintettel a családos élet sajátosságaira. Azok a laikusok (családosok), akik az ilyen mozgalmakat képviselve a hivatalos egyház elismerésére is törnek, a klerikusokénál még klerikusabb teológiát és lelkiiséget próbálnak felmutatni, igazolandó egyháziasságukat. Ugyanakkor ugyanezekben a bázisközösségekben gyakran hangzik fel az elégedetlenség szava a tekintetben, hogy a szokványos teológiai gondolkodás egyáltalán nem érti meg a családos lét problémavilágát. Aki pedig arra törekszik, hogy egyfajta reflektáltan theologia familiaris-t műveljen, az nemcsak azzal kell számoljon, hogy nem lesz karriere a mozgalmában, hanem azzal is, hogy könnyen áldozatává válhat a klerikális teológia klerikusok és laikusok közötti hasadékot reflektálatlanul áthidalni akaró portyázó előőrseinek.

Végül vizsgálat alá kell vonni azoknak a klerikusoknak műveit, akik egyházaik szabályaival

összhangban családsként alkotnak. Összehasonlítva ezek gondolkodásának jellemzőit a nem-családos, cölebsz teológusokéval, lehet, hogy nem találunk jelentős eltérést. Ez kettőre lehet igazolás: a családos helyzet nem játszik szerepet a teológiai (vagy egyéb tudományos) gondolkodás kérdésfeltevéseiben, vagy a teológiai gondolkodás családidegensége nem a teológia specifikuma, hanem egyáltalán a szisztematikus gondolkodás férfi és nem-családosok monopóliuma. Végig kell csak tekinteni a szellemtörténetet: hányan vannak, akik családsként alkotnak nagyot, s hányan, akik magányosként? Lehet, hogy ennek az elemzésnek az lenne az eredménye, hogy a szellemtörténet családellenes, vagy az, hogy az emberiség valamikor, avagy alapjában mégiscsak csoportokra osztható: vannak, akik mások gondolatából élnek (ezek többnyire a családosok) s vannak, akik gondolkodnak, ezek többnyire a nem-családos férfiak. S azt el lehet érni, hogy a nem-családos nők is gondolkodjanak, de azt már nem, hogy a gondolkodásban jelentős szerepet játsszon a családosok szava. Ez mélyen belenyúlik abba a problémakörbe, hogy milyen családmodellek és milyen gondolkodói modellek állnak rendelkezésünkre, s ezek egymást kioltják, erősítik vagy közömbösek. Ez utóbbi a theologia familiaris (s akár a scientia familiaris) felvetésének, ha nem is az értelmetlenségét, de feleslegességét mindenképpen igazolná.

Természetesen a theologia familiaris alapelveinek megfogalmazásakor nekünk is úgy kell eljárunk, mint a többi újabb teológiának: negációval definiálni. Annak mintájára, hogy a feminista teológia nem férfi-, hanem...; a felszabadítási teológia nem az uralkodók elkötelezettje, hanem...; a theologia familiaris sem a magányosok teológiája, hanem... - de ez már a dolgozat témája és nem a bevezetése.

Két közismert fogalom tisztázása

a. Teológia

A klasszikus értelmezés szerint a teológia: a hívő ember kifejezetten igyekvő odahallgatása Isten tulajdonképpen, történelemben elhangzott kinyilatkoztatására, e kinyilatkoztatás megismerésére irányuló tudományos, módszeres törekvés és a megismert tárgy reflektált kifejtése (Rahner/Vorgrimler: Teológiai kishoztár). Ebből a csiszolt meghatározásból a következő elemeket kell kiemelni:

- koncentrált figyelem a kinyilatkoztatásra,
  - törekvés ennek tudományos megismerésére,
  - a tudományosan megismertek reflektáló kifejtése.
- E három elem együttesen teszi ki a teológia lényegét: figyelem, tudományos megismerés, kifejtés.

E hagyományos definíció illik minden szisztematikus megismerésre. Ha eltekintünk a tudományosság feltételétől, akkor minden értelmes halandó által

művelhető is az ilyen megismerés és kifejtés. Ha pedig Istenre vonatkoztatjuk, akkor az etimológiai értelemben minden halandó teologizálhat ("theo-logein" azt jelenti, hogy "Istenről, Istent elbeszélni").

A hagyományos értelemben azonban a szisztematikus, a tudományos kifejtés elhagyása megszünteti a teológia jelenleg is érvényben lévő státusát, részben a tudományok között, részben az egyház életében. Hiszen, ha a tudományosság nem kritériuma az Istenről szóló kifejtő beszédnek, akkor a teológiák és azok művelői nem tartoznak majd olyan szoros és olyan magas rangon a keresztény egyházak önértelmezéséhez, ideológiájuk kifejtéséhez. Azok a helyek pedig, ahol ezeket a teológiákat alkotják és a teológusokat képezik, többé nem jelentenek olyan kiváltságot és rangot, mint amelyet még ma is jelentenek. Akkor a teológia csak egészen speciális értelemben (a tudományossággal kiegészítetten!) lenne egyetemi tárgy, egyetemi műveltséget követelő tudásanyag, az átlagembert kizáró, speciális ismeret. Akkor a teológia általános értelemben minden keresztény beszédét jelentené Istenről, amely beszéd forrása a saját és mások Istenre figyelése, célja pedig a figyelés eredményeinek elbeszélése. Ez lenne az elsődleges értelme a teológiának. Így másodlagossá válna az, ami ma elsődleges, s amiről úgy tapasztaljuk, hogy az Istennel való kapcsolathoz is szakemberek által képviselve szükséges.

Ezt a nem tudományos igényű Istenről szóló beszédet már Aquinói Szent Tamás kortársai, Duns Scotus és Bonaventura is elfogadták. Ők a teológiáról nem csak, mint tudományról beszéltek, hanem mint bölcsességről. Isten nem dolog. Isten Valaki, Akiről elmélkedni, bölcselkedni lehet - mindenkinek.

Összefoglalva tehát: ha a teológia, mint tudomány, önálló értéket képvisel és tudományos apparátust követel, akkor ez csak a kevesek foglalatossága és elsősorban a magányosokat részesíti előnyben (hasonlóan az összes tudományhoz). Ha azonban a teológiát alárendeljük a jézuskövetésnek vagy az Isten-és emberszeretnek, akkor a teológia művelése mindenki foglalatossága és nem követel az általánostól eltérő élethelyzetet.

Nyilvánvaló, hogy a theologia familiaris esetében a második értelemben használjuk a teológia fogalmát. Ezzel az írással, mely nem nélkülöz minden tudományosságot, elsősorban nem műveljük a theologia familiarist, hanem csak kívánjuk.

b. Család

Sokféle meghatározás létezik a családról, mint ahogyan maguk a családok sem egyformák a különböző történelmi korokban és kultúrákban. E miatt a rendkívül szerteágazó családhelyzet miatt egy technikai definíció használata látszik szerencsésnek. Meg kell keresni azokat az elemeket, melyeknek elengedhetetlen

jelentőséget tulajdonítunk, s melyekről feltételezzük, hogy minden családban szerepelniük kell ahhoz, hogy az illető alakulatot családnak nevezhessük. Technikai a definíció abban az értelemben, hogy e tanulmány Kelet-Európában, Magyarországon születik, az itt jelenvaló kultúra által befolyásolva. A theologia familiaris felvetését nem gátolja vagy nehezíti meg az a tény, hogy más országban vagy más kontinensen más a család minimál-definíciója. A teológia fogalma általános érvénnyel fogalmazódott, a családé nem.

Nevezzük családnak azt a férfiból, nőből és gyermekekből álló természetes és boldog közösséget, melynek anyagi, társadalmi, földrajzi és vallási (egyházi) szükségletei és feladatai vannak.

Természetesen nem lehet e dolgozat feladata a családról totális igényű leírást adni. Az sem lehet igénye, hogy akár csak e leírásnak kereteit meghúzza. A definíció technikai, csak arra jó, hogy segítségével mélyebben megértsük, milyen kihívást és küldetést jelenthet a theologia familiaris.

Nézzük tehát a meghatározás elemeinek kifejtését.

1986.
(folytatjuk)

BULÁNYI GYÖRGY MAGAMNAK...

És ma este kezdődik a lelki gyakorlatom, amelyet magam tartok magamnak. Ez a nap is emléknep: Limai Szent Rózára emlékezünk: a 16. század végén született, 31 éves korára már halott is volt. Önmegtagadásokkal, böjtölésekkel volt teli az élete, s ennek megfelelően *fájdalmas*

szenvetésekkel és mennyei vigasztalásokkal – olvasom róla egy német miscellány rövid életrajzában. Mivel volt tele az én életem 1950-ig? Szenvetéyes szerelmekkel az egyház Krisztusa, majd Jézus iránt, gyötrő kérdésekkel a fajtám s az egyházam hogyan megmaradásáról – az állapotomból folyó önmegtagadásokkal és elesésekkel – fájdalmas szenvetések és mennyei vigasztalások nélkül. Vállald magadra Istenért a rendkívüli kemény aszkézist, üzembiztosan tele leszel fájdalmas szenvetésekkel és esetleg mennyei vigasztalásokkal is, bár ez utóbbi nem biztos.

Liziói Kis Terézt időnként az ateizmus kísértése fojtogatta, olyan kevésbé tapasztalta meg a kemény aszkézis ellenértékéeként a mennyei vigasztalásokat. Nagy Szent Teréz pedig a maga – sarutlan kármelita házakat alapító érett asszonyiságával keresetlenül megmondta Istennek: *Uram, ha így bánysz a barátaiiddal, ne csodálkozz, hogy annyi az ellenséged!* Elza, Halász Bandi megvakult, ezer bajú s áldott házvezetőnője megvallotta Bandinak: *Ha egyszer az Istennel találkozom, beolvasok.* Terézek, Rózák, Margitok elpusztulhatnak fiatalon az egyház által diktált és önmegtagadás jellegű szenvetésvállalások következtében, szentté is lehet avatni őket, de mérhetetlen szenvetések s nagyobbára hiába remélt örömeik elmaradásáért az egyháznak kell viselnie a felelősséget. Jézusnak nem. Ő ezeket nem kívánta. Egészen másokat kívánt. Azokat, amiket az egyház nem kíván sem magától, sem mástól.

Mivelhogy Rózának is csak emléknepje van, be kell érnie a 20. évközi hét pénteki szövegeivel. Nem akármikkel. Elsőül Ezékiel látomásával a csontokkal teli mezőről: *Én felnyitom sírjaitokat, és kihozlak sírjaitokból, én népem...* (37,12) Ezékiel hepiendes próféta, akinél jóra jönnek a dolgok: *beviszlek bennetek*

Izrael földjére.

Nem tudom, hogy a két és félezer évvel korábban megígért bevített van-e zsidó és mennyi van, aki